

«Не раб я, а поет!»

Дмитро Дроздовський

«Сірано де Бержерак» за віршованою героїчною комедією Едмона Ростана «Сірано де Бержерак»
 Режисер Юрій Одинокій
 Художник-постановник Олександр Друганов
 Художник Анна Духовична
 Пластичне вирішення: Ольга Семьошкіна
 Балетмейстер, сценічні бої: Павло Івлюшкін
 Музичне оформлення: Дар'я Одинока
 У ролях: Сірано де Бержерак – Олексій Богданович
 Крістіан де Невільєт – Євген Нищук
 Роксана – Анжеліка Савченко, Олена Івасіва-Фесуненко
 Граф де Гіш, герцог де Грамон – Олександр Задніпровський,
 Володимир Нечепоренко
 Жоделе, він же Автор, він же Диригент і Суфлер – Михайло Кукулюк, Сергій Калантай
 Карбон де Кастель Жалу – Анатолій Гнатюк, Арсеній Тимошенко
 Лін'єр-поет – Тарас Жирко, Олександр Логінов
 Брісайль – Олександр Рудинський, Дмитро Ступка
 Де Вальвер – Павло Пісун, Ренат Сеттаров
 Національний театр ім. І. Франка.
 Прем'єра – 23.12.2020

Театральний сезон 2020 року в Національному театрі ім. І. Франка завершився постановкою твору Едмона Ростана «Сірано де Бержерак» у перекладі класика української літератури Максима Рильського. «Сірано» – твір про театр як форму мистецтва й частину життя. Текст, у якому магія сцени переплетена з реальністю, що вривається на кін. Режисер виводить окремі мізансцени в глядацький простір, вражаючи несподіваними ефектами. Зрештою, «життя» таки вривається на сцену, динамізуючи події під час репетиції. Певна «статика» першої дії зумовлена особливістю сюжету: актори мають по черговому взяти слова для ролі, «зжитися» з ними, провести репетицію перших сцен. Ритм другої дії також уповільнений, принаймні на початку. Натомість далі це компенсується «спецефектами» (наприклад, «живою» колоною на балконі, яка простягає серветку, а також іншими режисерськими знахідками, несподіваними для глядача). Динамічний апофеоз спонукає спроектувати сценічні події на те, що відбувається в Україні. Героїчна музика посилює відчуття трагізму й метафоричну символізацію образу війни.

«Сірано де Бержерак» – героїчний твір про мистецтво слова, гру розуму, словесну еквілібристику й високу поезію. У виставі Ю. Одинокій посилив лінію героїчної боротьби. Цей твір усипаний каламбурами-дотепами; тут представлено розум, який сміється з себе і з абсурдної дійсності, у якій персонажі не здатні опанувати згубних пристрастей, зрештою, того ж розуму, який заводять життя у глухий кут. Українська версія про те, що кожен є автором свого (життєвого) сценарію.

Олексій Богданович у виставі «Сірано де Бержерак».
 Режисер Юрій Одинокій. Національний театр ім. І. Франка.

Образ автора-диригента-суфлера (Михайло Кукулюк) визначальний. Утворюється кільце, яке тільки поглиблює відчуття непевності: те, що відбулося на сцені, – це гра чи реальність? Автор у франківській виставі – як заперечення постмодерного уявлення про те, що все є текстом.

У виставі показано, що текст життя має вектор. І лише людська воля визначає його, наближаючи до комічного або ж трагічного. Часом хотілося б утекти від реальності, вдягнути маску, взяти роль з іншого життя, вивчити чужий текст... Проте, щоб зіграти по-справжньому, маєш перетворити текст із аркуша паперу на життя. І тут не сховатися за спецефектами. Потрібно прожити по-справжньому. Трагедія Сірано зумовлена його надмірним носом. Це майстерно й точно показує Олексій Богданович. «Нос-ра» порушує принцип античного уявлення про гармонію людини, її розуму й тіла. У першій дії ніс викликає дотепи й насмішку, а в другій – як тавро, що визначає приреченість, яку персонаж сприймає зі стоїчним спокоєм. Актор переконливо розкриває психотип самотнього й величного аристократа-митця вулканічної пристрасті. Актору вдаються і ліричні, й драматичні епізоди, у яких, ховаючись за рапірами слів, персонаж відчуває самотність і приреченість. Він майстерно передає цей трагізм, а водночас і велич закликача слів. Для цього світу він – як Гулівер у країні ліліпутів, принаймні ліліпутів слова.

Українська версія «Сірано» трагедійно-катарсична. Обман буде розкрито. Війна – найжахливіше, що може бути на світі. Жінка (Роксана) – не лише та, яка оплакує, а й джерело героїзму та неймовірної внутрішньої сили. Анжеліка Савченко точно передає внутрішній світ своєї героїні, яка проходить шлях потрясінь і змін у поведінці та світосприйнятті. З поверхової кокетки, яка своєю манірністю спри-

Євген Нищук, Олексій Богданович
у виставі «Сірано де Бержерак».

Михайло Кукук, Олексій Богданович у виставі.

чиняє конфлікт, у фіналі другої дії Роксана перетворюється на жінку з глибинним відчуттям трагедії. Динаміка змін у внутрішньому світі героїні подана і в зміні одягу. Колір суконь співвідноситься з тим, що вона відчуває. У фіналі другої дії з'являється точність суджень і чесність перед собою та іншими. Зрештою, в Роксані руйнується образ величного захисника-героя, яким стає Крістіан в образі статуї. Від потрясіння й болю, що його переживає Роксана, усвідомивши правду, статуя розлітається на друзки, символічно позначаючи руйнацію внутрішнього світу героїні. Майстерний заклинач слів Сірано гине, проте його життя протистоїть життю Крістіана. Це протиставлення знайшло відображення також і в одязі: Крістіан часто у світлому, полотняному, як простак-недоріка, натомість Сірано носить розкішне вбрання, властиве аристократові духу. У фіналі костюм Сірано нагадує одяг жебрака: персонаж остаточно усвідомив, що є зайвим. Справжнє – не в одязі, а в почуттях. І така простота не заперечує аристократизму духу Сірано.

Крістіан проходить шлях внутрішньої еволюції, змінюється, витворюючи в собі моральний камертон. Євгену Нищуку вдалося показати зміну героя під час воєнних дій; нарешті Крістіан готовий почути правду від Роксани, якою б гіркою та болючою вона не виявилася. Проте війна перешкоджає, й момент істини настає уже по смертю.

Протягом вистави недоріка Крістіан перетворюється на того, хто промовляє. Промовляти вчинками, серцем – не менший дар, ніж уміння говорити красиво. Сірано, безперечно, наділений даром відтворювати стихію почуттів у вишуканих словах, розставлених, за Малларме, в найкращому порядку.

«Сірано» – вистава про силу художнього слова, про магію поезії. Проте поезія не здатна спинити війни – ця думка в стилі Адорно відлунує після вистави. В першій дії маємо справжній каскад дотепів, самоіронії, жартів і «ефектних» (улюблене слово Крістіана) прийомів. Про-

те кохання і війна змінюють Крістіана, і в другій дії він стає іншим. Крістіан поліг за свою землю, проте після смерті добре ім'я воїна розлітається, як скельця.

Сірано – чарівник слів у країні обману, де хтось каже неправду, бо так заведено, хтось просто не знає, як це – сказати правду, а хтось не може дати ради власним афектам. Переломним моментом і у творі Ростана, і в українській постановці є війна. «Хор» жінок, які втратили чоловіків на війні, – один із найвищих моментів напруги. Від словесної еквілібристики й дотепів першої дії не лишається й сліду. Фінал проєктовано на російсько-українську війну. Епізод із вінком, що падає на герцога де Грамона, має виразну алюзію на конфуз, добре відомий українському глядачеві.

У першій дії йде репетиція вистави, де актори прагнуть показати, що театр – це не лише те, що на сцені. Життя – театр (Шекспір) із трагічними й комічними сценами; у житті все переплетено й часто незрозуміло, що є справжнім, а де – обман. Розум може ввести в оману інший розум, який починає захоуватися в «чужі» слова. Слово – особлива енергія, проте щастя не побудувати з тим, хто не вміє бути цільним чоловіком (Франко). Ідея гармонійної людини у виставі центральна. Людина повинна мати чисті помисли й прекрасні слова. Сірано як ренесансний гуманіст утверджує віру в слово, бо за кожною його фразою – буяння енергій життя, явлених у слові. Він розуміє життя з усіма правдами й неправдами, він ідеаліст.

Обидві дії у виставі мають «харизму»: перша дія – історія про репетицію, більшу за мистецтво гри на сцені, друга – відповідь на шукання, які скеровують до трагічного, яким би безхмарним не видавався початок. Лише трагедія розкриває правду, наповнює людину тим, що й визначає людське єство.

*Не можеш ти зрости, як дуб чи осокір, –
Не вийся около них, у власну силу вір,
І хоч зостанешся при вирості малому,*

Будь зобов'язаний собі лише самому... – ці слова Сірано як мотто вистави, що закликає бути собою.